

Pakkoavioliitot ja rikosoikeudelliset seuraamukset

Julkaisija

Oikeusministeriö

www.oikeusministerio.fi

Julkaisun nimi

Pakkoavioliitot ja rikosoikeudelliset
seuraamukset

Asiasanat

Pakkoavioliitto, ihmiskauppa,
pakottaminen, rikoslaki

Sisältö

Mikä on pakkoavioliitto?

Uhrin tunnistaminen

Lainsäädäntö

Mahdolliset vaikutukset
oleskelulupa

Toimi näin

Katso myös

Lähteitä

Johdanto

Tämän esitteen tarkoituksena on lisätä tietoa avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta ja auttaa tunnistamaan pakkoavioliiton mahdolliset uhrit.

Pakkoavioliitossa toinen tai molemmat puolisot eivät ole voineet vaikuttaa avioliiton solmimiseen. Suomessa ei ole erillistä rikosnimikettä pakkoavioliitolle, mutta avioliittoon pakottamisesta voidaan rangaista ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena.

Oikeusministeriö on vuoden 2020 aikana selvittämässä, tulisiko avioliittoon pakottamisen kriminalisointia täsmentää. Oikeusministeriössä on laadittu myös selvitys pakottamalla solmittujen avioliittojen mitätöimisestä. Nykyisen avioliittolain mukaan kaikki avioliiton purkamistapaukset käsitellään avioeroina.

Mikä on pakkoavioliitto?

Pakkoavioliitolla tarkoitetaan avioliittoa tai sen kaltaista suhdetta, jossa toinen tai molemmat puoliset eivät ole voineet vaikuttaa avioliiton solmimiseen. Avioliittoon pakottaminen on Suomen rikoslain nojalla rangaistavaa ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena.

Lisäksi pakkoavioliittoa muistuttaa tilanne, jossa avioliittoon on ensin suostuttu, mutta painostuksen tai muun vastaavan vuoksi toinen kumppaneista ei halutessaan pääse irtaantumaan siitä. Vaikka tällöin ei ole kyse varsinaisesta pakkoavioliitosta, toisen pakottaminen jäämään avioliittoon eli avioeron estäminen voi tulla rangaistavaksi esimerkiksi pakottamisena, sillä Suomessa jokaisella on oikeus saada avioero.

Länsimaissa pakkoavioliitoista arviolta jopa noin kolmannes on lapsiavioliittoja, joissa joko toinen tai molemmat puolisoista ovat alle 18-vuotiaita. Lähtökohtaisesti lapsiavioliitto rikkoo lapsen ihmisoikeuksia, mutta tilanteita

tulee arvioida tapauskohtaisesti.

Pakkoavioliitto on hyvä erottaa järjestetystä avioliitosta, jossa avioparin saattaa yhteen jokin ulkopuolinen taho, esimerkiksi perhe tai sukulaiset, mutta avioliittoon on molempien suostumus.

Suomessa voidaan tunnistaa kolme tyypillistä pakkoavioliiton, tai sen kaltaisen tilan, eri muotoa¹:

1. Ulkomailla solmitut, ulkomaiden väliset pakkoavioliitot.
2. Maahanmuuttajataustainen tyttö (Suomessa asuva ja usein Suomen kansalainen) lähettään ulkomaille ja naitetaan ulkomailla asuvan miehen kanssa.

3. Suomessa asuva Suomen kansalainen solmii avioliiton ulkomaisen naisen kanssa. Avioliitto solmitaan ensin yhteisymmärryksessä, mutta tosiasiasa ulkomaalainen vaimo joutuu avioliitossa monin tavoin (mm. seksuaalisesti ja taloudellisesti) hyväksikäytyksi. Uhkailun ja alistamisen seurauksena naisella ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia erota, tai edes riittävästi tietoa avioerosta.²

¹ Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tekemä Suomessa tapahtuvia pakkoavioliittoja koskeva selvitys 2017.

² Kuten edellä on esitetty, näihin tilanteisiin ei viitata 'pakkoavioliitto'-käsitteellä, vaan puhutaan avioeron estämisestä tai muusta vastaavasta tilanteesta.

Uhrin tunnistaminen

Pakkoavioliiton uhrien tunnistaminen voi olla vaikeaa. Ilmiö liittyy usein kulttuurillisiin tekijöihin ja niin sanottuihin kunniakysymyksiin, esim. niin sanottuun kunniaväkivaltaan.

Naiselta voidaan esimerkiksi odottaa alistumista miespuolisten sukulaisten tahtoon. Lapsi taas voidaan lähettää ulkomaille pakkoavioliiton järjestämiseksi, jos hän on käyttäytynyt vastoin vanhempiensa tahtoa. Perheen kunnian säilyttäminen voi olla myös syy, miksi pakkoavioliitosta ei uskalleta lähteä.

Pakkoavioliitto on harvoin yksittäinen teko vaan joukko tekoja ja olosuhteita, jotka ovat voineet jatkua jopa useita vuosia. Taustalla voi olla ihmiskauppaa, taloudellisia syitä tai esimerkiksi oleskelupiin liittyviä asioita. Uhriin kohdistuva painostus

voi olla fyysistä, henkistä, taloudellista tai kaikkea yhdessä. Monissa tapauksissa kyse on kollektiivisesta uhasta, esimerkiksi koko lähiyhteisön vihasta tai hylkäämisestä. Pakottaminen ja uhkaaminen voivat myös olla hienovaraista.

Toisaalta pakkoavioliittoihin liittyy myös väkivaltaa, jota voidaan käyttää sekä liittoa solmittaessa että liiton aikana. Uhri ei itse aina ymmärrä tilannettaan tai tiedä, että hänellä voisi olla muitakin vaihtoehtoja. Hän saattaa myös pelätä menettävänsä mahdolliset lapsensa puolisolleen, jos hän yrittää lähteä avioliitosta.

Pakkoavioliitto kohdistuu useimmin nuoriin naisiin ja tyttöihin, mutta myös pojat voivat joutua sen uhreiksi. Erityinen riskiryhmä on seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret. Alaikäisten kohdalla on hyvä tunnistaa, että lapsi on saattanut suostua avioliittoon ja kokea sen jopa velvollisuudekseen. Alaikäisen voi kuitenkin olla vaikeaa irtautua liitosta, jos hän ei näe vaihtoehtoja tai ymmärrä sen luonnetta.

Uhri voidaan tunnistaa hyvin erilaisissa tilanteissa, joista tässä esitellään yleisimmät:

- Pakkoavioliittoihin törmätään usein toisen asteen oppilaitoksissa. Oppilas saattaa itse kertoa esimerkiksi opettajalle, psykologille tai kuraattorille avioliittoon pakottamisesta tai pelosta joutua uhriksi esimerkiksi tulevilla ulkomaanmatkalla. Huoli kadonneista oppilaista voi myös herättää epäilyn.
- Maahanmuuttovirasto on myös keskeinen toimija, sillä pakkoavioliitto voi käydä ilmi turvapaikkapuhuttelussa tai perheenyhdistämistilanteissa.
- Viranomaiset, kuten poliisi, voi saada tietoa pakkoavioliitosta myös esimerkiksi yksittäistä pahoinpitelyä selvittäessä. Tällöin pakkoavioliiton tunnusmerkit ovat pitkälti lähisuhdeväkivallan kaltaisia. Uhrille tulee tarjota luotettava ilmapiiri, jotta hän voi kertoa tilanteestaan ilman pelkoa. Näin pakkoavioliittoon viittaavat piirteet eivät jää havaitsematta.
- Henkilö voi itse hakeutua lisäksi lastensuojelun piiriin pelätessään pakkoavioliittoa.
- Ulkoministeriö saattaa törmätä pakkoavioliittoihin ulkomailla, kun vastoin tahtoa naitettuja henkilöitä pyrkii takaisin Suomeen.
- Myös terveydenhuollon viranomaisten tulee olla valveutuneita tunnistamaan ongelma, koska on mahdollista, että asiasta on helpompi puhua heille kuin muille viranomaisille.

Lainsäädäntö

Avioliittoon pakottaminen on kriminalisoitu niin erilaisissa Suomea sitovissa kansainvälisissä sopimuksissa kuin Suomen omassa rikoslainsäädännössä. Rikoslain mukaan avioliittoon pakottaminen voi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana (rikoslaki 25 luku 3 §), törkeänä ihmiskauppana (rikoslaki 25 luku 3 a §) tai pakottamisena (rikoslaki 25 luku 8 §).

Avioliittoon pakottaminen voi olla ihmiskauppa

Ihmiskauppa ja törkeä ihmiskauppa ovat vakavia rikoksia, joissa tekijä esimerkiksi painostaa tai käyttää hyväkseen uhrin riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa. Ihmiskaupan tunnusmerkkisiin kuuluvat esimerkiksi toisen määräysvaltaan ottaminen, värväminen, luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen tai majoittaminen hänen saattamiseen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Pakkoavioliittoa voidaan pitää tällaisena ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena. Jos uhri on alle 18-vuotias, teko voidaan myös luokitella ihmiskaupaksi, vaikkei tekijä olisikaan

esimerkiksi painostanut tai käyttänyt hyväkseen uhrin riippuvais- ta asemaa tai turvatonta tilaa.

Ihmiskauppa luokitellaan lähtökohtaisesti törkeäksi, jos siihen liittyy väkivaltaa tai uhkailua tai se kohdistuu alaikäiseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt.

Ihmiskaupasta tuomitaan 4 kuukautta – 6 vuotta ja törkeästä ihmiskaupasta 2–10 vuotta vankeutta. Myös ihmiskaupan yritys on rangaistava. Rangaistavaa on esimerkiksi pelkkä avioliittoon pakotettavan kuljettaminen tai majoittaminen.

Ihmiskaupassa uhrin painostamiseen ei välttämättä liity väkivaltaa. Myös uhkailu arkaluontoisten asioiden kertomisesta uhrin lähipiirille riittää täyttämään tunnusmerkistön. Painostaminen voi ilmetä jo pelkästään tilanteen olosuhteista, tai rikoksen tekijä voi antaa ymmärtää, että kieltäytymisellä on uhrille kielteisiä seurauksia näitä tarkemmin yksilöimättä. Määräysvallalla taas tarkoitetaan uhrin psyykkistä kontrollointia, joka ei aina näy ulospäin. Se voi olla alistamista tai psyykkistä painostamista, mistä syntyneen pelkotilan vuoksi uhri ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti.

Avioliittoon pakottaminen tai avioeron estäminen pakottamisrikkoksena

Mikäli ihmiskauppaa koskevat edellytykset eivät avioliittoon pakottamisen osalta täyty, voi kyseeseen tulla myös rikoslaissa kriminalisoitu pakottaminen. Pakottamisesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Pakottamisen tunnusmerkistö täyttyy, kun joku oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin. Tällöin uhrin ei siis tarvitse olla tekijän määrävallassa, vaan riittää, että tekijä

väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen esimerkiksi solmimaan liiton. Väkivallan ei tarvitse olla väkivaltarikkoksena rangaistavaa eikä uhkauksen tarvitse sisältää väkivallalla uhkaamista. Se voi olla myös esimerkiksi taloudellisesta painostusta. Myös avioeron hakemisen estäminen voi tulla rangaistavaksi pakottamisrikkoksena.

Myös pelkkä väkivallalla tai muulla rikoksella uhkailu on rangaistavaa laittomana uhkauksena (rikoslaki 25 luku 7 §), josta rangaistuksena on enintään kaksi vuotta vankeutta. Uhkauksen ei tarvitse johtaa siihen, että uhri toimisi tekijän haluamalla tavalla.

Myös pakkoavioliiton estämisen laiminlyönti voi johtaa rikosvastuuseen

Lapsen huoltajilla on erityinen velvollisuus suojella lasta joutumasta rikoksen uhriksi. Mikäli lapsen huoltaja laiminlyö tämän velvoitteen eikä esimerkiksi pyri estämään avioliittoon pakottamista, voidaan huoltajaa rangaista kuten rikoksen tekijää (rikoslaki 3 luku 3 §).

Samanlainen suojelevollisuus voi syntyä myös muunlaisen tekijän ja uhrin välisen suhteen tai esimerkiksi viran tai aseman perusteella. Rikosvastuu voi siis kohdistua myös viranomaiseen, joka ei ole riittävästi yrittänyt estää pakkoavioliittoon joutumista.

Ulkomailla avioliittoon pakottaminen on rangaistavaa myös Suomessa

Pakkoavioliittoihin voidaan soveltaa Suomen rikoslakia, vaikka avioliittoon pakottaminen olisi tapahtunut Suomen rajojen ulkopuolella eikä se olisi rangaistavaa tekomaassa. Tällöin tekijän on oltava Suomen kansalainen tai henkilö, joka rikoksen tekohetkellä asui tai oikeudenkäynnin alkaessa asuu pysyvästi Suomessa. Toisaalta myös kansalaisuudesta tai asuinpaikasta riippumatta Suomessa avioliittoon toisen pakottanut voidaan tuomita Suomen lain mukaan.

Mahdolliset vaikutukset oleskelulupaan

Pakkoavioliittoon joutuminen tai uhka pakkoavioliittoon joutumisesta tulevaisuudessa voi olla peruste kansainväliselle suojelulle. Pakkoavioliiton uhrit voivat olla oikeutettuja myös ihmiskaupan uhrin oleskelulupaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että turvapaikanhakijan joutuminen pakkoavioliittoon tai sen uhka tuodaan Maahanmuuttoviraston tietoon mahdollisimman aikaisessa vaiheessa turvapaikkaprosessia. Mikäli henkilö on Suomessa perhesiteeseen perustuvalla oleskeluluvalla, on pakkoavioliittoon joutuminen mahdollinen peruste hakea turvapaikkaa.

Avioliittoon pakottaminen voi olla myös ihmiskauppaa. Ihmiskaupan uhriksi joutunut henkilö voi hakea oleskelulupaa uhriksi joutumisensa perusteella. Luvan voi saada ihmiskaupan uhri, joka osallistuu ihmiskaupparikoksen esitutkintaan ja oikeuskäsittelyyn ja jonka läsnäolo Suomessa on sen vuoksi välttämätöntä. Oleskelulupa myönnetään tällöin tilapäisenä. Luvan voi saada myös ihmiskaupan uhri, jonka arvioidaan olevan erityisen haavoittuvassa asemassa. Tällöin yhteistyö esitutkintaviranomaisen kanssa ei ole välttämätöntä oleskeluluvan saamiseksi ja lupa myönnetään jatkuvana.

Jos pakkoavioliiton uhri on hakenut kansainvälistä suojelua eikä hänelle myönnetä sellaista, edellytykset ihmiskaupan uhrin oleskeluluvan myöntämiselle otetaan huomioon turvapaikkaprosessissa.

Pakkoavioliitto voidaan huomioida myös perhesiteeseen perustuvien oleskelulupahakemusten käsittelyssä. Ensimmäistä oleskelulupaa avioliiton perusteella haettaessa on tärkeää, että perheenkokoaja ja/tai hakija kertoo Maahanmuuttovirastolle tai edustustolle, jos hänet on pakotettu avioliittoon vastoin tahtoaan, jotta se voi-

daan ottaa huomioon hänen/hänen puolisonsa hakemusasiasiaa käsiteltäessä. Maahanmuuttoviraston päätöksissä ei tuoda esille pakkoavioliiton uhrin kantaa, jos uhri ei sitä halua. Jos pakkoavioliiton uhrille on aiemmin myönnetty oleskelulupa perhesiteen perusteella, hänelle voidaan myöntää jatko-oleskelulupa perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että hänellä on kiinteät siteet Suomeen tai, että hänen henkilökohtainen tilanne on erityisen vaikea puolison häneen tai hänen lapseensa perhesiteen voimassaolon aikana kohdistaman tai hyväksymän väkivallan tai hyväksikäytön vuoksi.

Toimi näin

Toimintaohjeita kohdatessasi pakkoavioliiton uhrin tai henkilön, joka on vaarassa joutua pakkoavioliittoon:

Keskustele uhrin kanssa

- Kiireellisissä tapauksissa voit soittaa hätänumeroon 112.
- Tallenna todisteet: kirjaa ylös uhrin kertomus. Näin asiasta saadaan todistusaineistoa.
- Lomakkeita väkivallan puheeksi ottamiseen ja kirjaamiseen Lapset ja perheet / lähisuhdeväkivalta / lomakkeet.
https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lomakkeet/lomakkeet_vakivalan_puheeksi_ottamiseen#V%C3%A4kivaltapausten%20kartoituslomake
- Ihmiskaupan uhrin ensivaiheen tunnistaminen ja palveluohjaus 2017: http://www.iom.fi/sites/default/files/pictures/IOM_julkaisu_web.pdf
- Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä, www.ihmiskauppa.fi

Keskustele uhrin kanssa rikosilmoituksen tekemisestä. Rikosilmoituksen voi tehdä monella eri tavalla:

- Tee sähköinen rikosilmoitus netissä (vaatii tunnistautumisen esimerkiksi pankkitunnuksilla): <https://asiointi.poliisi.fi/#main>
- Tulosta rikosilmoituslomake (https://www.poliisi.fi/rikokset/tulostettavat_rikosilmoituslomakkeet) ja toimita se poliisille
- Käy henkilökohtaisesti poliisilaitoksella
- Tee rikosilmoitus puhelimitse. Lähimmän poliisilaitoksen yhteystiedot löydät osoitteesta: <https://www.poliisi.fi/yhteystiedot>

Kerro uhrille mahdollisuudesta hakea avioeroa

- Ohjeita avioeron hakemiseen Suomessa ja [avioerohakemuslomake](#) löytyvät muun muassa [Oikeus.fi](#)-verkkopalvelusta.

Ohjaa uhri avun piiriin:

- Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä, [www.ihmiskauppa.fi](#), +358 295 463 177
- Jos uhri on alaikäinen, ota yhteys lastensuojeluun tai sosiaalipäivystykseen
- Rikosuhripäivystyksen ihmiskaupan uhrien auttamistyö, <https://www.riku.fi/erilaisia-rikoksia/ihmiskauppa/>, Rikosuhripäivystyksen esitteet 22 eri kielellä
- Monika-Naiset liitto, <https://monikanaiset.fi/>, auttava puhelin (ma-pe klo 9-16) 0800 05058 ja Turvakoti Mona (24h) 045 639 6274
- Pro-tukipisteen ihmiskaupan vastainen työ, [www.pro-tukipiste.fi/ihmiskauppa](#)
- SERI - seksuaaliväkivallan uhrien tukikeskukset https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/seksuaalivakivalta/seri-seksuaalivakivallan-uhriin-tukikeskukset

- Pakolaisneuvonta, [www.pakolaisneuvonta.fi](#)
- [Ihmiskaupan vastainen järjestöverkosto](#)

Muistuta uhria mahdollisuudesta salata omat yhteystiedot ja hakea lähestymiskieltoa

- Uhri voi [kieltää tietojensa luovutuksen](#) väestötietojärjestelmästä suoramarkkinointia, henkilömatrikkelia ja sukututkimusta varten sekä asiakasrekisterin tai muun vastaavan rekisterin päivitystä varten. Lisäksi jokaisella on oikeus kieltää yhteystietojensa luovuttaminen yhteys-, osoite- tai muuna vastaavana tietopalveluna.
- Maistraatista voi hakea [turvakieltoa](#), jolloin uhatun henkilön kotikunta- tai osoitetietoja ei saa antaa väestötietojärjestelmästä muille kuin viranomaisille. Turvakieltoa harkitessa on hyvä tietää, että kieltä voi vaikeuttaa henkilön oma elämä, sillä osoitetiedot eivät enää välity viranomaisrekistereihin.
- Jos uhri tuntee itsensä vakavasti uhatuksi tai häirityksi, hän voi pyytää poliisilta neuvoja [lähestymiskiellon](#) määrittämiseksi.
- Tee uhrin kanssa kirjallinen turvasuunnitelma. Turvasuunnitelma vahvistaa uhrin tilanteen hallinnan tunnetta ja sen avulla voidaan vähentää tai lieventää väkivallan seurauksia.

Lisätietoja: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakivallan-ehkaisy/lomakkeet_vakivallan_puheeksi_ottamiseen_ja_kirjaamiseen

Ohjaa oikeudellisen avun piiriin:

- Oikeusavusta kansalainen voi saada itselleen oikeudellisen asian hoitamista varten avustajan kokonaan tai osittain valtion varoilla. Oikeusapua tarjoavat julkiset oikeusavustajat, asianajajat ja luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat. Lisätietoa oikeusavusta ja oikeusaputoimistojen yhteystiedot: <https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/oikeusapu.html>
- Suomen Asianajajaliiton hausta <https://www.loydaasianajaja.fi/> löydät kaikki suomalaiset asianajajat ja asianajotoimistojen muut juristit. Valittuasi ”Asianajopalvelut yksityishenkilöille” voit valita parhaiten tilannettasi kuvaavan asiansanan.
- Enemmän tietoa rikosprosessin etenemisestä löydät täältä: <https://www.riku.fi/fi/rikosprosessi/>

Katso myös

www.ihmiskauppa.fi

www.monikanaiset.fi

www.riku.fi

www.ihmisoikeusliitto.fi

www.thl.fi

Lähteitä

[Kunniaan liittyvä väkivalta ja sen ilmenemismuodot](#)

[Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa](#)

[Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa](#)

[Viranomaiskoulutus kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi - itseopiskelumateriaali](#)

[Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsaus](#)

Tämän esitteen tarkoituksena on lisätä tietoa avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta ja auttaa tunnistamaan pakkoavioliiton mahdolliset uhrin.